

A köteteket igényes és impozáns forrás- és irodalomjegyzék zárja, igazolva, hogy ismét megbízható, a korszak kutatói, de az értő közönség számára is megkerülhetetlen adattárat kaphattunk kezünkbe, mellyel Réfi Attila eredeti szándékainak megfelelően kiteljesítette és trilógiává bővítette nagy vállalkozását.

Lenkefi Ferenc

ÁGYÚCSŐ ÉS PUSKAPOR

Bodor Ferenc, a 48-as csíki ágyúöntő és löporgyártó

*(Sajtó alá rendezte Pál-Antal Sándor. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2017. 332 o.
ISBN 978-606-8861-08-1)*

Kevés hálásabb téma van az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc története kapcsán, mint Erdély, és azon belül is a Székelyföld önvédelmi küzdelmének bemutatása. Míg azonban a Háromszék harca és Gábor Áron tevékenysége mára már elég jól ismert, addig a Csíkszék és Bodor Ferenc működése jobbára az ismeretlenség homályába burkolózik. Ezen változtat most ez a tanulmánykötet, amelynek írásait Pál-Antal Sándor rendezte sajtó alá. Ahogy a bevezetőben az erdélyi történész is megjegyzi, a kötettel egy méltatlanul elfelejtett személyre, Bodor Ferencre, a balánbányai rézbánya üzemvezetőjére akarták ráirányítani a figyelmet, akinek 1848 novemberében kulcsszerepe volt Gábor Áron első három ágyújának az elkészítésében. 1849 tavaszán Csíkmadarason löporgyárat hozott létre, amely jelentős részben biztosította a székelyföldi hadosztály lőszerellátását a nyári hadjáratban. A szabadságharc leverése után azonban méltatlanul elfeledték, érdemeit pedig utóbb letagadták, hogy Gábor Áron kultusza annál fényesebben ragyoghasson. Az újabb kutatások eredményeként azonban most lehetőség nyílt Bodor 1848–1849-es tevékenységének feltárására és érdemeinek legalább utólagos elismerésére.

A kötet első tanulmánya a csíkszéki forradalmi eseményeket mutatja be 1848 tavaszán és nyarán. Az írást jegyző Pál-Antal Sándor előbb vázolja, milyen kép is alakult ki a magyar történetírásban a terület '48-as szerepéről, majd részletesen ismerteti a korban egy törvényhatóságnak számító Csík-, Gyergyó- és Kászon székely székek földrajzi elhelyezkedését, településszerkezetét, népességét és bonyolult társadalmi viszonyait. A lakosság 66–67%-át ugyanis az 1764-ben létrehozott cs. kir. határőri szervezetben, a csíkszeredai központú 14. (1. székely) határőr-nyolcgyalogezredben, illetve a 11. (Székely) huszárezred 1. őrnagyi osztályában szolgáló székelyek tették ki, így döntő fontosságú volt, hogy e jelentős katonai erővel bíró réteg támogatását kinek sikerül végül elnyernie. Pál-Antal Sándor részletesen bemutatja a '48-as reformokat támogató, a nemesi, értelmiségi, papi és a felszabaduló jobbágyi réteg támogatását élvező polgári vezetés, illetve a változásoktól jobbára elhatárolódó, többnyire idegen nemzetiségű katonatiszti kar küzdelmét a szék és a határőrök irányítása felett 1848. március végétől egészen augusztus közepéig. Végül megállapítja, hogy ebben az időszakban, ha nehézségek árán is, de a polgári vezetésnek általában sikerült érvényesítenie az akaratát.

A következő tanulmány Háromszék önvédelmi harcának előzményeit ismerteti 1848. október–novemberében. Süli Attila írásában előbb röviden bemutatja az eseményekről a történetírásban kialakult álláspontot, majd 1848. szeptember végétől egészen november végéig ábrázolja a székben történeteket. Cikkéből kiderül, hogy Háromszék vezetése már a román lázadás kezdetét jelentő harmadik balázsfalvi nemzetgyűlés végétől (1848. szept-

tember 25.) előkészületeket tett az önvédelemre, amit az agyagfalvi székely nemzetgyűlés (1848. október 16–17.) és a székely tábor azt követő, végül vereséggel végződő támadó hadjárata idejére sem függesztett fel. Így sikerült az ellenálláshoz szükséges személyi és anyagi feltételeket megteremteni, és ezért dönthetett végül november 28-án a székgyűlés a fegyveres harc vállalása mellett.

A következő tanulmányt is Süli Attila jegyzi, amelyben az előző írás egyfajta párhuzamként a Csíkszék 1848. novemberi pacifikációját mutatja be. Csík ugyanis Háromszékkal ellentétben nem vállalta fel a cs. kir. erőkkel való harcot; ugyanakkor ennek fejében a katonai megszállást, illetve a román felkelők betörését sikerült elkerülnie. A szerző előbb röviden ismerteti a történetekkel kapcsolatban kialakult történelmi álláspontot, majd az agyagfalvi székely nemzetgyűléstől egészen december elejéig követi nyomon az eseményeket. Végül megállapítja, hogy a Háromszékhez képest jóval felkészültebb Csíkban ugyanúgy megtették az ellenálláshoz szükséges lépéseket, de a tárgyalásokat nem szakították meg a cs. kir. szervekkel, akik végül elfogadták a november 21-én a megegyezés feltételéül a székgyűlés által megfogalmazott pontokat. Az így december 3-án létrejövő oláhfalvi egyezmény – amelynek keresztülvitelében Franz Dorsner ezredesnek, a 14. határőrezred parancsnokának, illetve a császárhű tisztikarnak valóban komoly szerepe volt – pedig nagyjából hasonló feltételekkel biztosította a szék biztonságát, mint a háromszékiek és a cs. kir. fél között 1849. január 2-án, jó egyhónapos harc után megkötött árapataki szerződés.

A következő fejezet Csíkmadaras 1848–1849-es történetét ismerteti. Pál-Antal Sándor előbb röviden bemutatja a település elhelyezkedését, történetét, lakosságát, illetve a forradalom előtti viszonyait, majd e felcsíki falu életét 1848–1849-ben. A szerző ábrázolásában egyfajta „alulnézetből” ismerhetjük meg a „Nagy év” történéseinek lecsapódását egy alig 1500 lelkes helységben a dicsőséges márciusi forradalomtól egészen a szabadságharc leveréséig. Végül Pál-Antal Sándor megállapítja, hogy Csíkmadaras lakossága mind a katonai állítás, mind pedig a helyi löpörgyár felépítésével és működtetésével kivette a részét a szabadságharc erdélyi küzdelmeiből.

Az ezt követő tanulmány Süli Attila tollából már az erdélyi hadsereg tüzéségének megszervezését mutatja be a szabadságharc időszakában. A szerző ennek kapcsán előbb ismerteti a történetírásban ezzel kapcsolatban kialakult, olykor kifejezetten „heroizáló” képet, majd rátér a legújabb kutatási eredményeket is hasznosító ismertetésre. Leírásából plasztikusan kirajzolódik a cs. kir. hadsereg tüzészervezete, majd ebből 1848-ban kinövő nemzetőri, illetve honvéd tüzéség. Ezt követi az erdélyi hadsereg tüzéségének a bemutatása a kezdetektől egészen a szabadságharc leveréséig. Süli Attila részletesen ismerteti a szervezés különböző fázisait, és a korábbi leírásoktól eltérően mind a magyar kormány, mind az Erdélyt körülvevő magyar vármegyék erőfeszítéseit is a jelentőségüknek megfelelően kezeli. Természetesen nem marad el az erdélyi, illetve a székelyföldi löveg- és lőszergyártás bemutatása sem Gábor Áron, Turóczi Mózes és Bodor Ferenc szerepének megfelelő ábrázolásával. A számos legendával leszámoló szerző végül megállapítja, hogy noha a székelyföldi löveggyártásnak valóban jelentős szerepe volt az erdélyi hadsereg tüzéségének kialakításában, az korántsem volt olyan meghatározó, mint ahogy eddig az ismeretes volt.

Komán János tanulmánya már a kötet névadójának, Bodor Ferencnek, a csíki ’48-as ágyúöntőnek és löpörgyártónak az életét és tevékenységét ismerteti. A felvidéki Torna vár-

megyéhez tartozó Lucskán született, majd 1804. november 9-én Barkán megkeresztelt, eredeti nevén Krausz Ferenc Xavér valószínűleg egy bányászattal foglalkozó, német–magyar nyelvű családban jött a világra, így ő maga is ezt a hivatást választotta. Tanulmányai befejezése után, végzett bányatisztviselőként előbb Kapnikbányán, majd Nagybánya körzetében lévő bányáknál dolgozott; végül 1843–1844 fordulóján a Zakariás Antal tulajdonában lévő Csíkszentdomokosi Rézbánya Hivatal-balánbányai üzeménél alkalmazták, ahol 1848-ban már üzemvezető volt. Az 1832-ben megházasodó és népes családdal rendelkező tisztviselő fokozatosan elmagyarosodott, amit vezetéknevének 1844-ben Bodorra való változtatása is jól jelzett. Így nem csoda, hogy 1848-ban a magyar oldalra állt, és kulcsszerepe volt a Bodvajon elkészített első három székely ágyú megalkotásában, majd a cs. kir. erők által lerombolt bodvaji üzem újjáépítésében, illetve a kézdívasárhelyi ágyú-, és lőszergyár anyagellátásában. 1849 tavaszán Gál Sándor ezredes, Székelyföld katonai parancsnoka megbízta egy lőporgyár létesítésével, amelyet Csíkmadarason sikeresen végre is hajtott. 1849 nyarán már ez a gyár biztosította a székelyföldi hadosztály működéséhez a megfelelő mennyiségű lőport. A szabadságharc leverésekor a cs. kir. és cári csapatok az üzemet lerombolták. Mivel a családi vagyont a gyár működtetésére fordította, korábbi kenyéradója pedig elfordult tőle, így Bodor családjával koldusbotra jutott. A szabadságharc alatti tevékenysége miatt két évig vizsgálati fogságba kerülő tisztviselő szabadulása után különböző hivataloknál, majd 1870-től a m. kir. Honvédelmi Minisztériumnál dolgozott, és végül nélkülözések között hunyt el Budán 1872. október 21-én.

A soron következő, Süli Attila által írt tanulmány Csíkszéknek a székelyföldi hadiparban betöltött szerepével, illetve a csíkmadarasi lőporgyár történetével foglalkozik. A szerző 1849. január közepétől egészen a szabadságharc végéig foglalja össze vázlatosan a csíki hadianyaggyártás történetét, ezen belül pedig a korabeli források segítségével részletesen bemutatja a csíkmadarasi lőporgyár felépítését és működését. Végül pedig megállapítja, hogy a gyár működése és termelése alapján – az állandóan fennálló nyersanyagellátási problémák dacára – országos jelentőségű üzemnek számított.

A kötet utolsó három tanulmánya forrásközléseket tartalmaz. Az elsőben Süli Attila egy, a „Bodor-kérdés” történetét feldolgozó alapos bevezető után közli a tisztviselő tevékenységéről 1849-ben készített jegyzőkönyvet, és cáfolja az azzal kapcsolatban felmerülő hitelességi aggályokat. A másodikban Bodor Ferenc életével és pályafutásával kapcsolatban összesen 49 okmányt és cikket olvashatunk, a bevezetőben pedig megismerhetjük a források első összegyűjtőjének, Böződi Györgynek a munkásságát. Végül a harmadikban szintén ő Hermann Róberttel közösen Kiss Antal őrnagynak, a 85. honvédszászlóalj parancsnokának az elsősorban 1849. évi nyári erdélyi hadjáratra vonatkozóan értékes adatokat tartalmazó visszaemlékezését közli le.

Az igényes színvonalú, számos képpel és térképpel illusztrált kiadványt személy- és helynévmutató, rövidítésjegyzék és bibliográfia, angol és román nyelvű rezümé, valamint képmelléklet zárja.

A kötetben, mint majdnem minden munkában előfordulnak nyomdahibák, elírások, és tévesztések is. Az „1. és 2. határőrszászlóalj” helyett inkább „1. és 2. határvédszászlóalj”, míg a „Magyar Hadügyminisztérium Hadtörténeti Intézete és Múzeuma” helyett „Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum” irandó (9. o.). Az első honvéd újoncösszeírások természetesen 1848 és nem 1849 őszén voltak (13. o.). A székely határőrgyalogezredek béke idején két és nem három zászlóaljból álltak (12 századdal), illetve a

„huszároezred” helyett inkább a „huszárezred” kifejezés használatos (19. o.) Gál Sándor természetesen 1849 és nem 1848 januárjától volt a 14. határőr-gyalogezered parancsnoka (45. o.). A 11. (Székely) huszárezred kapcsán „1. osztály” helyett inkább „1. őrnagyi osztály” írandó (123. o.). A cs. kir. tüzérség (egyedül a kontinensen) lovas-, és nem lovaglós ütegekkel rendelkezett, így a tüzérek zöme nem saját lovon ült, hanem a lövegtalpon lévő „bőrhurkán” (143. o.). A „15. (2. román) határőrezred” helyesen „17. (2. román) határőrezred” (146. o.). A 2. (Sándor) sorgyalogezerednek nem a 3., hanem az 1. zászlóaljja állomásozott Erdélyben 1849. januárjában, illetve Bem tábornok csak Nagyszében első ostromakor 5 löveget veszített (154. o.). József Bem 1794-ben és nem 1795-ben született (155. o.); a királynémeti ütközet pedig nem 1849. február 17-én, hanem 18-án volt (156. o.). A magyar röppentyűgyártás valóban hazai lábakon állt, mivel az 1849. február 2–3-án Iglónál zsákmányolt cs. kir. állványokat aligha sikerült volna február 11-ig eljuttatni Nagyváradra úgy, hogy a feldunai hadsereg csak február 10-én, Kassánál vette fel a kapcsolatot a felsőtiszai hadtesttel. Egy magyar röppentyűüteg ugyanakkor 4 és nem 8 állványból állt, így Erdélyben összesen nem 16, hanem csak 8 állvány volt (158., ill. 166–167. o.). A „HL, 28/409.” jelzet helyesen „HL 1848–49. 28/409.” (163. o.). Bodor Ferenc 1849. és nem 1848. szeptember 5-én írt levelet Zakariás Antalnak (188. o.). Végül: ha a Bodor ’48-as érdekeit kissé kiszínező cikk valóban 1870. december 23-án jelent meg, amire Turóczi Mózes aztán megkereste Pap Lajos képviselőt, akkor utóbbi Turóczinak írt válaszlevele aligha datálható 1870. december 1-ére (282–284. o.).

A fenti hibáktól függetlenül a recenzens csak ajánlani tudja e munkát minden történelem iránt érdeklődő személynek, szakmabelinek és egyszerű olvasónak egyaránt, aki csak meg akar ismerkedni egy jobb sorsra érdemes hazafi, illetve az 1848–1849-es székelyföldi események legendáktól megtisztított, de annál igazabb történetével.

Kemény Krisztián

UDOVECZ GYÖRGY

1848–1849 MAGYAR KATONÁINK ÖLTÖZETE, FELSZERELÉSE ÉS FEGYVERZETE

Segédanyag katonai hagyományörzők részére

*(A magyar katona – sorozat. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. 165 o.
ISBN 978-963-327-772-0)*

Már több mint négy éve, 2014-ben jelent meg először Udovecz Györgynek az 1848–1849. évi szabadságharc magyar katonáinak öltözetét, felszerelését és fegyverzetét részletesen bemutató munkája.¹ Ez a kötet akkor kifejezetten hiánypótlónak számított, mivel – ellentétben a Nyugat-Európában már évtizedek óta kialakult gyakorlattal – a rövid múltra visszatekintő magyar katonai hagyományörzés korántsem rendelkezett olyan szakkönyvekkel, amelyek részletesen leírják, hogyan kell egy „igazi” hagyományörző katonának

¹ *Udovecz György: A magyar katona. Öltözködési, felszerelési és fegyverzeti segédlet az 1848/49-es hagyományörzők számára. Barót, 2014.*